

УДК 338.48

*Л.Г. Шморгун, кандидат економічних наук, професор,
Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, м. Київ*

СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ ОРГАНІЗАЦІЙ ТУРИСТИЧНОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Динамічні зміни в сфері туризму та сучасна глобалізація соціально-економічних відносин у світі суттєво впливають на туристичну індустрію. Крім того, трансформаційні зрушення в соціально-економічній та політичній системах України обумовлюють реформування туристичної галузі України до нових викликів. Тому автор у статті виявив стан і перспективи туристичної сфери в Україні під впливом глобалізації та економічної нестабільності, а також сформував пропозиції щодо якісного зростання цієї сфери.

Ключові слова: сфера туризму, туристична індустрія, туристична галузь України, реформування туристичної сфери України.

*Л.Г. Шморгун, кандидат экономических наук, профессор,
Национальная академия руководящих кадров культуры и искусств, г. Киев*

СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ ОРГАНИЗАЦИЙ ТУРИСТИЧЕСКОЙ СФЕРЫ УКРАИНЫ В УСЛОВИЯХ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ НЕСТАБИЛЬНОСТИ

Динамические изменения в сфере туризма и современная глобализация социально-экономических отношений в мире существенно влияют на туристическую индустрию. Кроме того, трансформационные сдвиги в социально-экономической и политической системах Украины обуславливают реформирования туристической отрасли Украины по отношению к новым вызовам. Поэтому автор в статье выявил состояние и перспективы туристической сферы в Украине под влиянием глобализации и экономической нестабильности, а также сформировал предложения по качественному росту этой сферы.

Ключевые слова: сфера туризма, туристическая индустрия, туристическая отрасль Украины, реформирования туристической сферы Украины.

*L. Shmorgun, PhD in economics, professor,
National Academy of Managerial staff of Culture and Arts, Kyiv*

STATE AND FUTURE ORGANIZATION OF TOURIST SPHERE TO UKRAINE IN CONDITIONS ECONOMIC INSTABILITY

Dynamic changes in the sphere of tourism and contemporary globalization of socio-economic relations in the world substantially affect the tourism industry. In addition, transformational changes in the socio-economic and political system of Ukraine are responsible for reforming the tourism industry of Ukraine in relation to the new challenges. Therefore, the author of the article reveals the status and prospects of the tourism sector in Ukraine under the influence of globalization and economic instability, as well as formed proposals for qualitative growth of this sector.

Keywords: tourism industry, the tourism industry of Ukraine, the tourism sector reform in Ukraine.

Однією з найважливіших соціально-економічних галузей світової економіки є туризм. Саме туризм найбільш суттєво впливає на розвиток політичних, економічних, соціальних, культурних відносин і міжособистісних взаємин у міжнародному масштабі, стає змістом та стилем життя для мільйонів людей. Україна володіє різноманітними туристично-рекреаційними ресурсами, значним потенціалом для розвитку міжнародного туризму, а отже – має всі передумови, щоб увійти до найбільш розвинених у туристичному відношенні країн світу.

Однак на цьому шляху існує багато проблем як прикладного соціально-економічного, так і науково-методологічного характеру. Достатньо суперечливе і складне перше десятиріччя становлення ринкових відносин у нашій країні зумовило, з одного боку, швидке насичення ринку туризму, збільшення кількості туристичних фірм, якісних та кількісних показників їхньої діяльності. З другого боку – на туристичному ринку України явно переважає імпорту туризму, що суттєво зменшує його значення для розвитку національної економіки.

Нерідко туризм опинявся в різних країнах таким важелем, використання якого дозволяло оздоровити всю національну економіку країни. В багатьох країнах туризм відіграє значну роль у формуванні валового внутрішнього продукту, створенні додаткових робочих місць і забезпеченні зайнятості населення, активізації зовнішньоторговельного балансу. Туризм робить величезний вплив на такі ключові галузі економіки, як транспорт і зв'язок, будівництво, сільське господарство, виробництво товарів народного споживання тощо, тобто є своєрідним каталізатором соціально-економічного розвитку. Туризм став одним із найприбутковіших видів бізнесу в світі. За даними Всесвітньої туристської організації (ВТО), він використовує приблизно 7% світового капіталу, з ним пов'язано кожне 16-е робоче місце, на нього доводиться 11% світових споживацьких витрат і він дає 5% всіх податкових надходжень. Ці цифри характеризують прямий економічний ефект функціонування індустрії туризму. Розвинений туризм називають одним з головних феноменів ХХ ст., а тому аналіз його діяльності є актуальним і необхідним в умовах глобалізації та динамічної зміни соціально-економічних відносин.

Проблематика розвитку туристичної сфери висвітлюється у наукових працях таких вітчизняних і зарубіжних учених, як: В. Азара, К. Борисова, Дж. Боузона, В. Главацького, Л. Гринів, Б. Данилишина, М. Долішнього, В. Євдокименка, І. Зоріна, В. Квартальнова, В. Кифяка, Ф. Котлера, В. Кравціва, О. Любіцевої, Дж. Майкенза, В. Мацоли, А. Мельник, В. Мікловди, Н. Недашківської, М. Нудельмана, В. Павлова, Г. Папіряна, М. Пітюлича, В. Сеніна, С. Харічкова, О. Шаблія, І. Школи та ін. Їхні праці мають системний характер і описують розвиток світової та вітчизняної індустрії туризму. Але динамічні зміни в цій сфері та сучасна світова глобалізація соціально-економічних відносин у світі обумовлюють необхідність у дослідженнях.

Мета статті – виявити стан і перспективи туристичної сфери в Україні під впливом глобалізації та економічної нестабільності, а також сформулювати пропозиції щодо якісного її зростання.

Туризм визначають як феномен ХХІ ст., що став невід'ємною складовою життя більшості людей світу й одним із провідних напрямів соціально-економічної діяльності. Про глобальність туризму та пріоритетність у світовій економіці свідчать як динаміка світових туристичних потоків (4-5% зростання на рік) протягом останніх років, так і доходи від туризму, що становлять 6,5% світового експорту і 18% міжнародної торгівлі послугами. Тому перспективи розвитку туристського комплексу України багато в чому залежать від сприятливого державного регулювання туристської сфери на загальнонаціональному рівні, яке повинне поєднуватися з сучасною стратегією просування регіональних турпродуктів з урахуванням сучасних умов глобалізації [1].

Реальний стан туристичної індустрії в Україні характеризується наявністю глибоких протиріч у його організаційній структурі, в спрямованості розвитку, в стані якісних і кількісних характеристик. З одного боку, стан туризму в Україні на 2014 р. розцінюється як кризовий, пов'язаний із різким падінням досягнутих раніше обсягів надання туристських послуг, скороченням матеріальної бази туристської галузі та значною невідповідністю потребам населення

в туристичних послугах. З другого боку, є значна кількість побудованих туристичних об'єктів, що відповідають найвищим світовим стандартам, є значна кількість туристичних організацій по всій території України. Туристичні підприємства для успішної роботи та зайняття своєї ніші на ринку послуг повинні в умовах депресивного попиту використовувати гнучкі підходи в маркетинговій діяльності, для того, щоб розпізнати, ідентифікувати й оцінити існуючий або прихований платоспроможний попит на послуги, які підприємство надає або може запропонувати, і спрямувати зусилля організації на розробку, виробництво, розподіл, продаж і просування цих товарів і послуг.

Відзначимо, що світовий туризм за 6 місяців 2014 р. показав зростання майже на 5%. Такі дані оприлюднили у Всесвітній туристичній організації. Однак, Україна в цій позитивній статистиці не бере участь – для вітчизняних туристичних компаній, починаючи з літа, перспективи не покращилися. Туристична галузь відчуває кризові явища і знаходиться в депресивному стані. Культурна і туристична сфери під час політичних криз і війни потерпають у першу чергу, тому потребують допомоги, як ніколи раніше. Компанії, які могли, в таких умовах – переформатувалися. Які не змогли – закрилися. Більшість вітчизняних готелів, туристичних баз і комплексів, санаторіїв, приватних будинків відпочинку, екскурсиводів, менеджерів, що є професіоналами туристичної індустрії, практично залишилися без роботи 2014 р. Це дуже сумна ситуація – вони будуть перекваліфіковуватися та перейдуть працювати в інші, більш прибуткові, сфери. Коли Україна увійде в пост-воєнний період, ця ситуація з кадрами і туристичними активами буде проблемною. Очікується, що значна кількість фахівців туристичної індустрії України перекваліфікується, а в умовах глобальної та відкритої світової економіки, можливо навіть емігрують, щоб займатися туристичною індустрією в інших, більш стабільних країнах. Це підтверджується й словами президента Асоціації лідерів туристичного бізнесу України Олександра Новиковського, який зазначив: «Туристична галузь зараз нікому не потрібна. Державне агентство з туризму та курортів розформували. Частина його повноважень передали в Мінекономіки. Але взагалі чітких механізмів немає, відзначається відсутній бачення розвитку туристичної сфери ... Ми переживаємо складні часи, так само, як і держава. Туристична галузь зараз в одній з найгірших ситуацій за останні 24 роки з моменту існування незалежної держави».

Міжнародні компанії скорочують співпрацю з Україною, кількість іноземних туристів скоротилася в рази, релігійний туризм, бізнес-туризм і шопінг-туризм також скоротилися в рази. 2014 р. вперше український туристичний форум проігнорували іноземні компанії. Ізраїль, Грузія, Туреччина представляли практично тільки по одній компанії. А раніше вони оформляли великі площі і стенди, розробляли програми для залучення українських туристів. Якщо такі темпи спаду активності збережуться, то багато туристичних напрямків і маршрутів буде втрачено. Взаємодія та налагоджені зв'язки між туристичною сферою і транспортом також порушуються. Все це приводить до системних кризових явищ в економіці України та її зникнення, як серйозного гравця на європейському туристичному ринку. В США, Молдові, Словаччині, Нідерландах і Білорусі не рекомендують своїм громадянам їхати в Україну, зокрема – в східні регіони. В таких умовах глобалізований туристичний ринок швидко перенаправляє туристичні потоки на інші країни.

Сучасним трендом для українців стали короткі подорожі всередині країни, вони стали новим трендом кінця літа-початку осені 2014 р. Набрали популярність і місцеві екскурсії, причому в усіх містах. Окремо можна виділити Київ. Регіони, які більше відчули напливи українських туристів – Херсонська і Одеська обл. Хоча, змінилася складова туристів. Наприклад, Херсонська обл. раніше розміщала багато гостей із Білорусі. Цього сезону було мало білоруських груп – люди бояться їхати, оскільки бачать новини дещо викривленими. За російськими туристами взагалі відзначається обвал туристичного ринку. Хоча в 2011-2013 рр. вітчизняний туристичний ринок динамічно зростав і активно співпрацював з російським ринком. Станом на 2014 р. усі ці схеми роботи не діють.

Попит на раннє бронювання на зимовий відпочинок цього року незначний. Українці активніше цікавляться Карпатами, західними регіонами України, або нетрадиційними для наших туристів напрямками – гірськими районами Туреччини, Грузії. Ринок зараз зовсім по-іншому реагує, ніж у попередні роки, а саме – скорочується і спрямований на більш дешеві тури. Тому більшість туристичних фірм знизили ціни, пристосували програми. Це допомогло деякою мірою утримати надскладну ситуацію в туристичній сфері. Певна активність і пріоритетність відпочинку в межах України залишатиметься і надалі. Але при цьому змінюється структура: ті, хто подорожували в середньому класі, змістяться в економ. Хто подорожували в бізнесі – змістяться до більш дешевого рівня відпочинку.

Для виживання у туристичній сфері України багато компаній почали займатися інноваційною діяльністю – створювати нові, цікаві маршрути по Україні, просувати їх і популяризувати. Для цього потрібно мати чітку стратегію розвитку організації; відзначити ті ніші та сегменти ринку, на які спрямована діяльність туристичної організації, та правильно організувати комунікацію з потенційними клієнтами. До цієї ініціативи приєдналося Міністерство культури України, яке розробляє нові програми з патріотичним акцентом на основі ідеї «українець-переможець», що націлені на молодь та школярів. Усі ці напрацювання, технологічні карти і маршрути будуть безкоштовно передані фірмам для користування. В планах також є і приєднання до Європейської асоціації екскурсоводів, яка володіє визнанням світовою спільнотою етичним кодексом гідів.

Туризм є сферою, що може допомогти витягнути економіку країни з кризи тому, що він взаємопов'язаний з іншими багатьма сферами діяльності. Розвиток туристичного ринку активно сприяє відновленню та розвитку транспортної сфери, будівництва, сфери обслуговування та харчування, аграрного сектора. Особливо важливим і актуальним є розвиток внутрішнього туризму. Прикладом цьому є Франція, Італія, Туреччина, Єгипет, Таїланд, де туризм став ключовою сферою діяльності і суттєвою частиною ВВП країни, а при кризових явищах в економіці, суттєво допомагає відновити економічне зростання. Тому туристична галузь України має стати пріоритетною та стратегічно важливою для подальшого системного розвитку економіки України. Але інертність дій державної влади, імітація реформ, непрофесіоналізм та корумпованість чиновників не дають можливість реалізувати значний потенціал України в туристичній сфері.

Враховуючи вищезазначене, на наш погляд, першочерговим завданням для керівництва країни є реформування відносин туристичного бізнесу з державними органами влади, а також збалансування макроекономічних показників, особливо необхідна націленість на системне і довгострокове зниження неефективних державних видатків та прогнозування доходів і зборів на базі оновленої (зменшеної кількісно і за ставками) податкової системи, що не збирає кошти наперед. Зменшення непродуктивних витрат прямо пропорційно залежить від кількості чиновників, тому відзначимо, що в час інформаційних технологій і відкритого конкурентного середовища є доцільність для впровадження нових якісних законів:

- антикорупційний закон (із моніторингом видатків і доходів державних службовців та членів їхніх сімей, а також заборонаю працювати кланами і сім'ями на державній службі);
- закон про тендерні закупівлі (на основі анонімної інтернетреєстрації, проведенні відкритих конкурентних торгів за заздальгідь обумовленими умовами);
- закон про державну службу (з націленістю: 1) на зосередження чиновників на розвиток нових підприємств і створення робочих місць; 2) на зниження кількості чиновників за рахунок інформаційних технологій, пруденційного контролю та контролю на основі позовів споживачів; 3) на проведенні відкритих конкурсних відборів на посаду) та інші дерегуляційні закони й акти.

Державні витрати мають мати економічну доцільність та соціальну відповідальність, а тому наявність значної кількості державних резиденцій, дач, угідь, баз відпочинку, престижного транспорту, обслуговуючого персоналу на початку ХХІ ст., в умовах глобальної

та відкритої конкуренції між державами світу, роблять Україну аутсайдером у міжнародних процесах прогресу та соціально-економічного розвитку. Це все більше відноситься до сфери розвитку конкурентної туристичної індустрії, а не утримання за рахунок коштів громадян України державного апарату.

Не можна ігнорувати також головну проблему та загрозу реформування економіки України – це олігархізація власності, яка не дає можливості системному розвитку туристичних компаній України. Цей процес пригнічений в Україні, на відміну від інших розвинених країн світу, вітчизняні малі туристичні фірми системно не можуть зростати до середніх і великих фірм, як це відбувається в інших країнах Європи і Північної Америки. Існуючий панівний стан олігархічних кланів в Україні утримує власність не на основі економічної доцільності й ефективності, а політичної наближеності до вищих керівних органів влади. Тому в Україні порушені економічні закони функціонування бізнес-структур, державний апарат націлений на каральні заходи і на отримання контролю за успішним бізнесом, не діють «соціальні ліфти» для порядних державних службовців і талановитої молоді, консервуються прогресивні економічні процеси та ініціативи. Крім того, вплив олігархізації економіки України системно проявляється через:

- 1) відсутність конкуренції в стратегічних галузях економіки України;
- 2) отримання корупційних пільг приближеним до влади компаніям;
- 3) безпосередню участь керівників вищого рангу країни та членів їхніх сімей у крупних бізнес-структурах;
- 4) у цілому низьку корпоративну культуру в українських бізнес-структурах;
- 5) небажання до публічності та прозорості крупних компаній;
- 6) подвійні стандарти від органів державної влади щодо ведення бізнесової діяльності для підприємств однієї галузі;
- 7) прийняття рішень судами і чиновниками не за законом, а за наказом тощо [2-4].

Отже, проведений аналіз показав, що 2014 р. туристична сфера України знаходиться в кризовому стані, кількість туристичних компаній і відпочиваючих знизилася в рази. Особливо відчувається зниження у відвідуванні України іноземцями-туристами та іноземцями-бізнесменами. Причиною є військовий конфлікт на сході України, а також політична та соціально-економічна криза. У зв'язку з цим є необхідність у переформатуванні та внутрішній консолідації туристичних фірм, потрібно змінити пріоритети, націлитися на оновлення туристичних продуктів, змістити акценти на внутрішній туризм та активізувати маркетингову діяльність зі спеціальними пропозиціями, що враховують платоспроможний попит. Крім того, незважаючи на заявлені реформи, є необхідність в їхньому прискоренні та радикальному зрушенні, з урахуванням і охопленням при цьому туристичної сфери України як провідної ланки майбутнього економічного зростання. Без загальноекономічних, адміністративних і соціальних реформ не має майбутнього ні для відпочиваючих (населення, що бідніє, буде економити на відпочинку), ні для туристичної індустрії (депресивний ринок не дасть розвинути компаніям), ні для економіки в цілому (туристична сфера, як локомотив, може суттєво вплинути на розвиток і зростання інших суміжних галузей: транспорт, будівництво, обслуговування і харчування, аграрний сектор тощо).

Використані джерела

1. Балабанов И. Экономика туризма : учеб пособие / И. Балабанов, А. Балабанов. – М. : Финансы и статистика. 2006. – 173 с.
2. Любіцева О.О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти) / О.О. Любіцева. – К., 2009. – 436 с.
3. Редзюк Є.В. Актуальні завдання формування ефективних корпоративних інститутів власності в Україні / Є.В. Редзюк // *Фінанси України : науково-теоретичний та інформаційно-практичний журнал Міністерства фінансів України*. Вип. № 6 (223). – 2014. – С. 112-125.
4. Федулова Л.І. Інноваційні контури розвитку туризму / Л.І. Федулова // *Актуальні проблеми економіки*. – 2006. – № 6. – С. 137-147.